

УДК 351:35.078.3

Бельська Тетяна Валентинівна,
доктор наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту і адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, 61002, м. Харків,
вул. Маршала Бажанова, 17, тел.: + 38 (066) 450 62 12, e-mail: tanya_belska@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2792-4700

Бельская Татьяна Валентиновна,
доктор наук по государственному управлению,
доцент кафедры менеджмента и администрирования,
Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, 61002,
г. Харьков, ул. Маршала Бажанова, 17,
тел.: + 38 (066) 450 62 12, e-mail: tanya_belska@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2792-4700

Bielska Tetiana Valentynivna,
Doctor of Science in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Management and Administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, 61002, Kharkiv,
Str. Marshala Bazhanova, 17, tel.: + 38 (066) 450 62 12, e-mail: tanya_belska@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2792-4700

Лашкіна Марія Григорівна,
психолог-конфліктолог, кандидат наук з державного управління,
помічник-консультант народного депутата України,
Верховна Рада України, 01005, м. Київ,
вул. Грушевського, 5, тел.: + 38 (050) 397 22 91, e-mail: maria.lashkina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8331-1853

Лашкина Мария Григорьевна,
психолог-конфликтолог, кандидат наук по государственному управлению,

помощник-консультант народного депутата Украины, Верховная Рада Украины, 01005, г. Киев, ул. Грушевского, 5, тел.: + 38 (050) 397 22 91, e-mail: maria.lashkina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8331-1853

Lashkina Mariia Hryhorivna,

psychologist-conflictologist, PhD in Public Administration, Assistant-consultant of People Deputy of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, 01005, Kyiv, Str. Hrushevskoho, 5, tel.: + 38 (050) 397 22 91, e-mail: maria.lashkina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8331-1853

DOI <https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.97>

КРАЇНИ ПЕРЕХІДНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ПІД ЧАС ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ: АРХЕТИПНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Пропонуються нестандартні погляди на процеси становлення демократії в країнах, що розвиваються. Аналізуються процеси демократичного транзиту із застосуванням архетипної методології; розглядаються процеси впливу архетипів на демократичні інститути в умовах інформаційного суспільства та технологічної революції. Визначено закономірності й умови формування чи руйнування інститутів держави в країнах перехідної демократії, їх гібридність, частково авторитарна ієрархізація або хаотичність й невпевненість просування до мети. Використовуючи методологію Е. Дюркгейма — накладення біологічних методів дослідження на соціальні процеси, метафорично порівнюються стадії розвитку особистості та процеси формування держави. Доведено, що Українська держава зараз перебуває у стадії індивідуалізації, розуміння себе. Розглядається структура особистості за К. Юнгом, виділяються основні її складові. Припускається, що в країнах, які нещодавно стали на шлях демократії, зв'язок раціонального й ірраціонального є сильнішим, ніж у країнах, що закріпилися в усталених демократіях. Ці процеси метафорично порівнюються зі зв'язком свідомого й несвідомого у формуванні особистості. Зазначено, що відсутність в архетиповій підсвідомій природі та коді культури й національних кодах демократичних цінностей створює перешкоди на шляху їх формування в суспільній свідомості. Це відображається і на соціально-політичній діяльності держави, і на функціональності її інститутів. В інформаційному суспільстві змінився вектор впливу архетипів на демократичні соціальні інститути, що призводить до гібридного викривлення поняття держави як апарату насильства й тиску. Посткомуністичні трансформації являють собою нову хвилю, однак траєкторії та результати посткомуністичних трансформацій є різними для держав, тому демократичний транзит відбувається нерівномірно.

Ключові слова: архетип, демократичний транзит, гібридні режими, громадянське суспільство, хаос, самоорганізація.

СТРАНЫ ПЕРЕХОДНОЙ ДЕМОКРАТИИ В ПРОЦЕССЕ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ТРАНЗИТА: АРХЕТИПНЫЙ АСПЕКТ

Аннотация. Авторы предлагают нестандартные взгляды на процессы становления демократии в развивающихся странах. Анализируются процессы

демократического транзита с применением архетипной методологии; рассматриваются процессы влияния архетипов на демократические институты в условиях информационного общества и технологической революции. Определены закономерности и условия формирования или разрушения институтов государства в странах переходной демократии, их гибридности, частично авторитарная иерархизация или хаотичность и неуверенность продвижения к цели. Используя методологию Э. Дюркгейма — наложение биологических методов исследования на социальные процессы, метафорически сравниваются стадии развития личности и процессы формирования государства. Доказано, что Украинское государство сейчас находится на стадии индивидуализации, понимания себя. Рассматривается структура личности по К. Юнгу, выделяются основные ее составляющие. Предполагается, что в странах, которые недавно стали на путь демократии, связь рационального и иррационального является более сильной, чем в странах, где закрепились в устоявшихся демократиях. Эти процессы метафорически сравниваются со связью сознательного и бессознательного в формировании личности. Сделан вывод, что отсутствие в архетипической подсознательной природе, в коде культуры и национальных кодах демократических ценностей создает препятствия на пути их формирования в общественном сознании. Это отражается и на социально-политической деятельности государства, и на функциональности ее институтов. В информационном обществе изменился вектор влияния архетипов на демократические социальные институты, что приводит к гибриднему искривлению понятия государства как аппарата насилия и принуждения. Посткоммунистические трансформации представляют собой новую волну, однако траектории и результаты посткоммунистических трансформаций различны для государств, поэтому демократический транзит происходит неравномерно.

Ключевые слова: финансовая услуга, рынок финансовых услуг, участники рынка финансовых услуг, финансовый лизинг, перевод средств, факторинг.

COUNTRIES OF TRANSITION DEMOCRACY IN THE COURSE OF DEMOCRATIC TRANSIT: AN ARCHETYPAL ASPECT

Abstract. The authors offer non-standard views on the processes of establishing democracy in developing countries. In the article the processes of democratic transit by using archetypal methodology are analyzed; the processes of the influence of archetypes on democratic institutions in the conditions of information society and technological revolution are considered. The laws and conditions of the formation or destruction of state institutions in transition democracies, their hybridity, partially authoritarian hierarchy or chaos, and uncertainty of progress towards the goal are determined. The authors, by using of the methodology of E. Durkheim — imposition of biological methods of research on social processes, metaphorically compare the stages of personality development and the processes of state formation and conclude that the Ukrainian state is now in the stage of

individualization and understanding itself. The structure of personality according to K. Jung is considered, its main components are distinguished. The authors suggest that in countries that have recently embarked on a path of democracy, the connection between rational and irrational is stronger than in countries that are entrenched in established democracies. These processes are metaphorically compared by the authors with the connection of the conscious and unconscious in the formation of the individual. They come to the conclusion that the lack of archetypal subconscious nature and code of culture and national codes of democratic values creates obstacles to their formation in the public consciousness. This is reflected in the socio-political activity of the state and in the functionality of its institutions. In the information society, the vector of the influence of archetypes on democratic social institutions, which leads to a hybrid distortion of the concept of the state as a device of violence and pressure, has changed. Postcommunist transformations represent a new wave, but the trajectories and outcomes of postcommunist transformations are different for states, so democratic transit is uneven.

Keywords: archetype, democratic transit, hybrid regimes, civil society, chaos, self-organization.

“Свідомість — поганий суддя для того, що відбувається в глибині буття, тому що воно туди не проникає”.

Давід Еміль Дюркгейм,
французький соціолог, філософ

Постановка проблеми. Сучасний світ стає все більш непередбачуваним і мінливим. Розвиток технологій, наукові відкриття й нові можливості для соціальних досліджень і впливів змінюють підходи до трактування політик, ідеологій і моральних імперативів. Десакралізація влади, інституцій, персоналій, професій та спеціальностей, що стала новим глобальним явищем у результаті впливу розвитку технологій і створення соціальних мереж, викликає занепокоєність сталістю демократичних режимів у науковців, експертів і політиків у всьому світі. Стан суспільств,

які споживають дедалі більше інформаційного продукту й перебувають у суцільному нервово-стресовому стані через неможливість обробити та перетравити величезну кількість комунікативних впливів, дедалі частіше залежить від психоемоційного стану мас та основних гравців на політичних аренах, які відповідають за ухвалення рішень. Можна констатувати, що цей стан невизначеності є характерним для більшості трансформаційних країн. Україна не є унікальним елементом світової політичної системи, її психоемоційний стан ще додатково проходить випро-

бування військовими діями, що тривають уже чотири роки. Інституції, на яких тримається демократія, залежать від людського фактору сьогодні більше, ніж ще десять-двадцять років тому. Важливо розуміти всі впливи та процеси, що відбуваються в психосоціальній сфері суспільства, тому наш погляд на трансформаційні режими через архетипові методології є вельми актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій підкреслює міждисциплінарний погляд на проблему та надає нам можливість спиратися на теоретичні напрацювання різних сфер знань і наукових шкіл, зокрема на аналітичну психологію К. Юнга, його наступників Марії-Луїзи фон Франц, Д. Шарпа та ін.; французьку школу соціології повсякденності М. Маффесолі, Ж. Бордіяра, Г. Лебона, Г. Тарда, Е. Дюркгейма, С. Московичі та ін.; концепцію етнокультурного розподілу цивілізацій С. Гантінгтона; політологічні погляди А. Брауна, Т. Карла та Ф. Шміттера. Серед сучасних українських науковців можна відзначити роботи авторів Української школи архетипіки: Е. Афоніна, О. Донченко й А. Мартинова, а також українських дослідників зі сфери державного управління Р. Войтович, В. Козакова, М. Пірен та ін.

Загальна проблема полягає в обумовленому розвитку високотехнологічного інформаційного переходу, що загострило вияви емоційно-інтуїтивного характеру людини, які настирливо вичавлювалися раціональністю індустріального суспільства. Це стає загрозою для існування інститутів демократії навіть у розвинених і міц-

них країнах, а для трансформаційних — загрожує гібридністю режимів та відставанням. Вплив архетипів на трансформаційні режими та їх взаємообумовленість не мали свого чіткого концептуального вивчення.

Метою статті є осмислення взаємовпливу архетипів та інститутів в умовах демократії й інформаційного суспільства і технологічної революції на країни, що розвиваються, закономірності й умови формування чи руйнування інститутів держави в країнах перехідної демократії, їх гібридність, часткову авторитарну ієрархізацію або хаотичність і невпевненість просування до мети.

Виклад основного матеріалу. В умовах змінності та невизначеності, які демонструє сучасний світ, архетипна методологія дає можливість з'ясувати закономірності, аналізуючи тенденції та випадковості, й зробити неординарні висновки. Феномен архетипу, як його характеризує український соціолог О. Донченко, не пов'язується з державою як управлінською структурою й здатен проникати в автономний (недержавний) спосіб життя та позадержавну модель, що постійно мобілізує колективний дух. Існують вертикальні й горизонтальні архетипи, архетипи господарського та культурного життя й мобілізаційні архетипи, що так чи інакше впливають і на соціально-економічні та політичні процеси в країні й на еліту [1, с. 158].

Серед великої кількості архетипів, що були проаналізовані й описані представниками Юнгіанської школи аналітичної психології, є матричний архетип цілісності, що отримав назву “уроборос” (від давньо-

грец. ουρά — хвіст і βόρα — їжа — букв. “той, що з’їдає власний хвіст”), візуалізований у вигляді стародавнього символу змія, який зжирає власний хвіст. В аналітичній психології цей архетип символізує темряву та саморуйнування одночасно з родючістю й творчим потенціалом. Водночас Е. Нойманн визначає й аналізує цей архетип як ранню стадію розвитку особистості [2]. Він символізує сталість, ту основу, на чому тримається особистість.

Використовуючи методологію Е. Дюргейма щодо накладання біологічних методів дослідження на соціальні процеси, можемо метафорично порівняти стадії розвитку особистості та процеси формування держави. Якщо накласти їх на процеси в Україні, можемо стверджувати, що держава зараз перебуває у стадії індивідуалізації, розуміння себе. О. Донченко розширює зміст матричного архетипу й пропонує трактувати його як даність, що потребує, з одного боку, наявності різноманітності, а з іншого — відмови від будь-яких конфліктуєчих між собою соціально-політичних трактувань формацій, установлення між ними відносин толерантності і взаємної потреби [1, с. 158]. Фактично, цей архетип дає розуміння наявності в соціетальній психіці процесів як руйнування, так і розвитку й творення нових способів життя. Архетипи є частиною духовного життя нації й виявляються в період творчої активності.

С. Сибираков умовно поділяв архетипи на три групи: універсальні — незмінні, етнокультурні — слабкозмінні та культурні — мінливі [3, с. 202]. Архетип “уроборос” можемо

віднести до універсального, тобто до першопричин того, з чого все народилося. Він містить у собі хаос, самоорганізацію, всі притаманні складній динамічній структурі якості. Сучасний світ людського життя стає дедалі хаотичнішим, непередбачуванішим та конфліктнішим, із непевним складом цінностей; цей стан притаманний багатьом державам, зокрема й Україні.

К. Юнг порівнював архетипи з апіорними інстинктами, спільними з тваринними, настільки близькими, що виступають їх несвідомими образами, інакше кажучи, вони є “моделями інстинктивної поведінки”. Зазвичай, ці моделі уособлюються в міфологічному національній свідомості. Архетип — самостійна галузь психіки, її неусвідомлена, тому дуже уразлива в умовах інформаційного світу частина, що має сильні механізми психологічного впливу.

Структура особистості за К. Юнгом містить у собі свідоме, несвідоме та колективне несвідоме. Колективне несвідоме наповнене пам’яттю пращурів, традиціями, обрядами, спадком усього людства, що відображається в індивідуальному архетипі кожної людини. Свідомість — “Персона” й “Его”, ролі, насичені символами, міфами, персональними й суспільними обов’язками та думками, емоціями й ідеями, що її наповнюють. Архетип “Тінь”, як його визначав К. Юнг, є підсвідомою прихованою сутністю, з якою іноді важко й не дуже приємно зустрічатися. Усвідомлення й розуміння себе з усіма своїми відкритими та прихованими перевагами та вадами і є важким шляхом до розвитку “Самості”.

Зустріч із “Тінню” часто неприємна, викликає багато негативних емоцій, іноді призводить до вмикання методів психологічного захисту “витискання”, “забування” тощо. Світ стикається зі своїм старим архетипом “Тінню” через вияви негативних діянь, зокрема тероризму й насильства, на державному рівні — ізоляціонізму, сепаратизму. Політика міжкультуралізму та комунітаризму, що була популярною у ХХ ст., обернулася ренесансом націоналізму. Що це, як не зустріч із Тінню перед формуванням Самості та усвідомлення своєї нової ролі в світі?

У філософському розумінні такі феномени добре трактує французький соціолог М. Маффесолі, який визначив ці прояви словом “трайбалізм”, що виникає внаслідок потреби єднання за певними традиціями, спільними почуттями й міфами, які існують на певній території у суспільній психології, замість нав’язаних цінностей та правил і норм життя. Це явище є характерним для великих багатонаціональних суспільств, але та-

кож і для форм політичного устрою, що приходять на заміну традиційним суспільства. Як пише Мішель Маффесоллі, “Саме ця близькість надає свій сенс тому, що узвичаєно називати “божественне соціальне”. Воно немає нічого спільного з якими б то не було догмами або офіційними приписами й знову чіпляє ту “язичницьку струну” в душі людини, яка, як би не було неприємно це чути історичу, ніколи повністю не переставала звучати в народі” [4].

Для України, що опинилися в ситуації становлення нової цивілізаційної форми свого існування, роль “Тіні”, на думку українського філософа Вахтанга Кебуладзе, відіграє Росія, яка сама не є повною мірою цивілізацією — як її розуміємо в європейському контексті, а тільки грає роль Тіні. Водночас “тінь не має сили, вона здатна лише на насильство, яке врешті-решт позбавить сили й того, хто застосовує насильство” [5].

Індивідуальне несвідоме, за К. Юнгом, відображено на рис. 1.

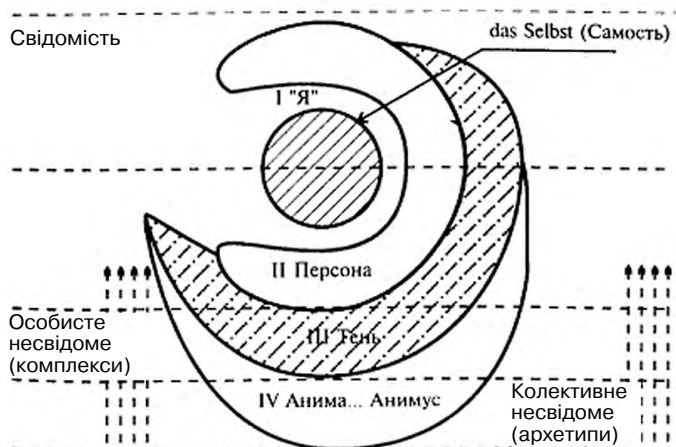

Рис. 1. Структура особистості за К. Юнгом [6]

Архетип “Самість” є центром індивідуального несвідомого, він означає досягнення внутрішньої гармонії, благості. Він об’єднує в собі всі архетипи; за визначенням К. Юнга, архетип Самості — це “Бог у нас”, усвідомлення себе як усемогутньої істоти. Він об’єднує свідоме й несвідоме, доводить його до цілісності й описує саму особистість, відображає структурований образ психіки, гармонію та душевну рівновагу [7]. Становлення “Самості” — важкий і тривалий процес, не кожна особистість доходить до її реалізації. Так само і колективне несвідоме нації або держави, що долає шлях становлення в історичному процесі, має пройти всі стадії розвитку від Аніми до Самості та Логосу, або “уроборосу”, який фактично і є основним архетипним відображенням сильної та стабільної держави.

У період Модерну стабільність та ефективність держави характеризувалась її інституціями, які активно впливали на суспільство, уособлювали владу й силу, мали виключне право на насильство [8]. Водночас у транзитних країнах демократичні інститути не стали настільки сильними й розвиненими, щоб демократія закріпилася як незворотна форма правління. Деякі режими перетворилися на напівдемократичні (гібридні демократії) або суто автократичні, як це демонструють, зокрема, країни колишнього Радянського Союзу (Росія, Казахстан, Туркменістан). Можна припустити, що в цих країнах зв’язок раціонального й ірраціонального є сильнішим, ніж у країнах, що пройшли цим шляхом вже багато років тому й закріпилися у своїх усталених

демократіях. Це схоже на зв’язок свідомого й несвідомого у формуванні особистості. Тому насадити нові цінності майже неможливо, якщо їх не існує в архетиповій підсвідомій природі, культурі та національних кодах. В Україні, наприклад, рівень політичної участі зростає швидше, ніж організованість, уміння об’єднуватись. Оскільки мобілізація та політична участь у нашій країні є високими, а рівень організації й інституалізації низьким, між ними виникає конфлікт, що виявляється в непередготовленості мас до управління [9, с. 64].

Постмодерн та інформаційне суспільство внесли свої корективи у взаємовідносини архетипів та інституцій, і вектор змінився через вплив на інституції соціального, яке ґрунтується на індивідуальному. Це призводить до гібридного викривлення самого поняття держави як апарата насильства й тиску. Він перестає бути сакральним і визначальним у житті людини. Соціум через організацію громадського тиску й індивідуальну активність за допомогою технологій стає більш впливовим і змінює державно-владні взаємовідносини. Комунікативні технології в епоху Постмодерн виступають тим інструментом, який змінює та формує інституції управління в державі. Водночас це стає загрозливим фактором для демократії як форми державного устрою та цінностей, на яких вона тримається.

Політологічна наука до середини 90-х років ХХ ст. вважала, що після розпаду СРСР відбудеться швидке формування нових країн, де демократія стане реальною формою правління

ня, а ліберальні цінності призведуть до загального суспільного та міждержавного світового консенсусу. Історія внесла свої корективи, тому що не всі країни, що розвиваються, стають демократичними, а через вплив комунікативних і цифрових технологій, порушення світового устрою, що склався після Другої світової війни, та формування світу постправди, і сама демократія перебуває під загрозою.

Поняття “хвиля демократизації”, під якою розуміються певні завершені цикли переходу до демократії, С. Гантінгтон використовує у 1991 р. в своїй книзі “Третя хвиля в кінці ХХ ст.” Він дає таку періодизацію: перший підйом хвилі (1828–1926), перший спад (1922–1942), другий підйом (1943–1962), другий спад (1958–1975), третій підйом (з 1974, триває до сьогодні) [10]. Одним з усталених виразів, що характеризують процес становлення демократії у ХХ ст. у країнах пострадянського простору, є поняття “демократичний транзит”. Термін “транзитний” у перекладі з англійської “*transitional*” означає перехідний, транзитний. Отже, поняття “демократичний транзит” і “демократичний перехід” є тотожними. Поняття “демократичний транзит” вживається для позначення переходу від тоталітарного або авторитарного політичного режиму до демократичного.

Демократичний транзит — це незавершений динамічний тимчасовий процес, у процесі якого здійснюються безперервна адаптація та наближення існуючих інститутів публічної влади й інститутів громадянського суспільства до ідеальних уявлень

про сучасні інститути та ідеальне суспільство демократичного політичного режиму, що постійно уточнюються. Він є нечітким періодом часу, що минає між падінням тоталітарного режиму й моментом, коли важелі влади переходять під повний контроль демократичного режиму, що його змінює. Цей період зазвичай завершується, на думку М. Баранова, коли демократія наділяє себе законними інститутами та конституцією, коли демократичні керівники забезпечили своє верховенство, визнане армією й номенклатурою, що робить можливим мирний перехід влади [11, с. 115]. Однак за певних умов процес демократичного транзиту може повернути до авторитарного чи тоталітарного режиму. Так, Г. О’Доннелл [12], В. Меркель та А. Круасан [13] стверджують, що у державах, де переважають відмінні від громадянської типи політичної культури, процеси демократизації тягнуться дуже довго й призводять до появи “неповноцінних”, або “дефектних” демократій, у яких наявні демократичні інститути, але сутність владно-суспільних відносин залишається авторитарною.

Посткомуністичні трансформації являють собою нову хвилю, однак траєкторії та результати посткомуністичних трансформацій є різними. Д. Растроу [14], Г. О’Доннелл і Ф. Шміттер [15] та А. Пшеворський [16] визначають такі фази демократичного транзиту та його порядок (таблиця)

На I етапі відбувається децентралізація влади, відмічається поява плюралізму думок і конфліктів між прихильниками старої влади й опозицією.

Фази переходів до демократії [17, с. 96]

Вчений	Перша фаза	Друга фаза	Третя фаза
Д. Растоу	Підготовча фаза	Фаза ухвалення рішень	Фаза звикання
Г. О'Доннел і Ф. Шміттер	Лібералізація	Демократизація	Соціалізація
А. Пшеворський	Лібералізація	Демократизація	
		Звільнення	Конституювання

II етап характеризується участю громадянського суспільства у процесі ухвалення рішень, що стає можливим у результаті конституційного оформлення демократичних інститутів.

На III етапі збільшується активність громадянського суспільства, яка набуває цивілізованих форм і виявляється у встановленні громадського контролю та боротьбі з корупцією й бюрократією.

IV етап — це становлення правової держави шляхом засвоєння та запровадження нових норм і цінностей громадянами країни й консолідація суспільства. Навколо державних інститутів групуються інститути громадянського суспільства.

На певних етапах, пов'язаних із переходом від тоталітарних та авторитарних політичних режимів, переконаний О. Скрипнюк, простежуються елементи боротьби й протистояння між державою та громадянським суспільством. Це природно, оскільки громадянське суспільство вивільняється з-під влади держави. По-друге, в цьому випадку коректно говорити про боротьбу не між державою та громадянським суспільством взагалі, а лише між громадянським суспільством і певним типом організації державної влади [18, с. 432].

С. Гантінгтон і його послідовники вважають головним джерелом демократичного транзиту конфлікт між залученістю населення в активне життя суспільства й інститутами публічної влади. Активність має у перехідні періоди випереджає розвиток політичних інститутів суспільства. У результаті виникають хаос, нестабільність і конфліктність, які перешкоджають становленню демократичних інститутів у суспільстві. Водночас постмодерні цінності остаточно змінюють пріоритети, надаючи перевагу самовираженню, якості життя людини над економічною ефективністю, індивідуального над колективним і перетворюють статичні соціальні норми на динамічну мережу [19, с. 9]. Нові технології, можливості інформаційного світу, кризові явища, природні катаклізми та розширення особливостей впливів на свідомість формують нові соціальні феномени взаємин у суспільстві та створюють умови для розвитку й позитивних змін.

Роль конфлікту в політичній напруженості та виробленні стійкої демократії відзначають Г. Каспер та М. Тейлор. На думку цих авторів, чим складніше й важче відбувається демократизація, і чим більше переговорів між її суб'єктами проводиться,

тим міцнішою буде сама демократія [20, с. 50]. Демократії, котрі постають із такого “легкого процесу”, не демонструють ознак консолідації й можуть повернутися назад до авторитаризму. За дослідженнями Х. Лінца, розпад режимів, що демократизуються, відбувається через низьку професійність нових демократів і виникнення внаслідок цього невирішених проблем і різноманітних криз, наявність політичного насильства в процесі розпаду демократій, поступову відмову від завоювань демократії й авторитарні тенденції в керівництві новими демократичними інституціями та протистояння інститутів парламентаризму й президентства [21].

Усі теорії демократичного транзиту ґрунтуються на раціональному мисленні, притаманному індустріальному суспільству, яке існує в парадигмі теорії світових систем І. Валерстайна та різноманітних концепцій глобалізації, які ґрунтувалися на економічній концепції глобального капіталізму. Підходи розвитку індустрії та формування прибутку й корисності, що стали основою класу консьюмерістів. Теорія І. Валерстайна нині доповнюється новими підходами [22], в яких, зокрема, виділяється поділ країн світу на ядра світової системи, країни напівпериферії та країни периферії. Розрив в економічному, політичному та соціальному розвитку між цими країнами стає загрозливим джерелом міжнародної нестабільності та загрозою існуванню людству.

Демократичні інститути в різних країнах мають яскраво виражений національний характер і формуються під впливом ментальності окремого

народу та його звичаїв в управлінні, але там, де часто використовується насилля, до нього звикають, що констатував ще Е. Дюркгейм [23]. Водночас слід відзначити глобальний характер транзитних процесів.

А. Мельвіль, відповідаючи на питання про причини різних траєкторій і результатів посткомуністичних трансформацій, указує на такі фактори: наявність чи відсутність демократичного досвіду; особливості зовнішнього середовища як фактора, що підтримує чи перешкоджає внутрішнім трансформаціям; стан соціально-економічної, політичної, культурної та інших сфер у відповідних точках політичних трансформацій; перебіг процесів розпаду авторитарних структур влади; принципи зміни політичних та економічних еліт; специфіка нових політичних інститутів і шляхів їх вибудовування; тактика політичних акторів [24, с. 73–74].

Тенденція взаємозближення громадянського суспільства й владних структур є характерною для сталих демократій. Громадянське суспільство виникає в результаті ускладнень у державі як ефективна система, що дає можливість оптимізувати демократичні процеси. Демократії тримаються на сильному громадянському суспільстві, що тисне на інституції, які чинять спротив. Цей процес зараз спостерігається в Україні.

Взаємини влади та громадянського суспільства бувають різними за різних політичних режимів, але в перехідні періоди, зокрема в період демократичного транзиту, можна спостерігати часту зміну типів цих взаємовідносин, а саме ігнорування, конфронтація, конкуренція й

узгодженість (консенсус). На рис. 2 зображено спектр взаємовідносин між органами публічної влади й інститутами громадянського суспільства в період демократичного транзиту.

У період демократичного транзиту спостерігається високий рівень громадської активності та конфліктності в суспільстві.

Ігнорування — залишення без уваги, нехтування думкою організацій громадянського суспільства з боку держави та несприйняття діяльності органів влади з боку інститутів громадянського суспільства; в психології — форма психологічного захисту, за якої здійснюється контроль інформації про джерело впливу шляхом обмеження обсягу такої інформації або її спотвореного сприйняття. Ігно-

рування супроводжують приховані конфлікти.

Конкуренція — трансформаційні процеси в суспільстві, що призводять до порушення рівноваги у відносинах публічної влади та громадянського суспільства й до конфронтації, наслідком чого є виникнення конфліктів.

Конфронтація (франц. *confrontation*) — протиборство, протиставлення, зіткнення соціальних систем, класових інтересів і переконань (наприклад, політика конфронтації, військова конфронтація, конфронтація поглядів).

Узгодженість (консенсус) — це співпраця у вирішенні проблем, за якої обидві сторони діють відкрито та прозоро, можливим стає здійснення контролю громадськості за

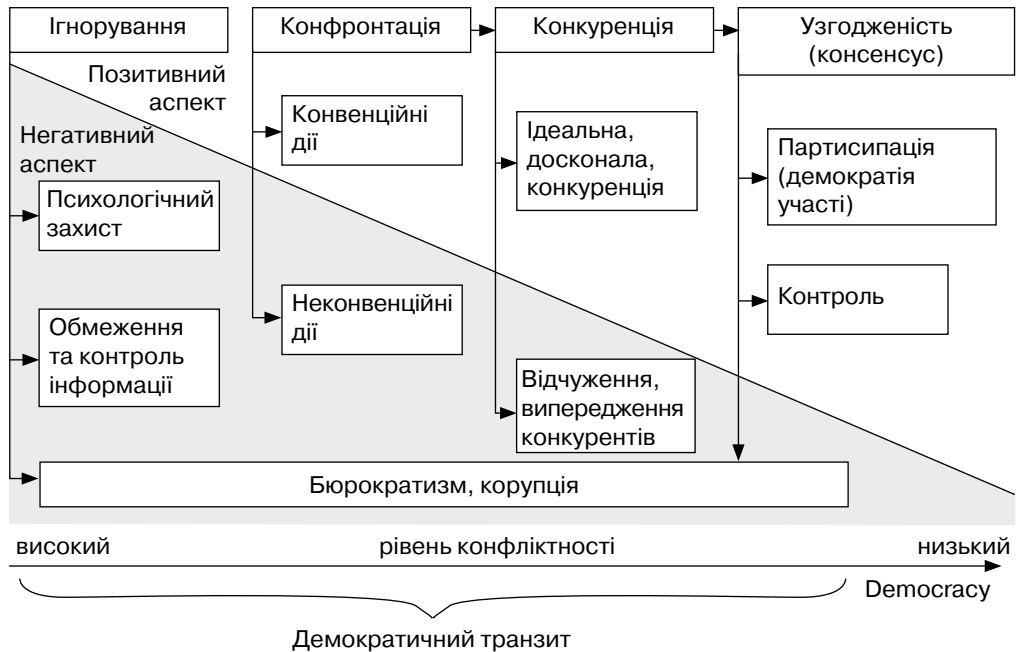

Рис. 2. Послідовність демократизації взаємин органів публічної влади й інститутів громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту [26, с. 7]

діяльністю влади й контролю з боку влади; фаза становлення й адаптації демократичних структур, інститутів і норм, що частково або цілком визнаються громадянським суспільством як легітимні.

Головне завдання органів влади й організацій громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту полягає у сприянні процесу демократизації. Однак перенесення готових зразків інститутів і моделей взаємин також може призвести до конфліктних ситуацій у суспільстві. Моделі відносин між органами влади й інститутами громадянського суспільства залежать, з одного боку, від рівня розвиненості громадянського суспільства та його інститутів, а з іншого — демократичності держави, в якій збалансовано функціонують гілки влади. Конфронтація у взаємовідносинах органів публічної влади й інститутів громадянського суспільства є показником неефективності державного управління та системи громадянського суспільства.

З установами демократичних інститутів завершується період демократичного транзиту, що переходить у демократію. За несприятливих умов процес демократичного транзиту завершується встановленням авторитарних і тоталітарних режимів.

За твердженням американського футуролога Е. Тоффлера, перехід від індустріального суспільства до “комп’ютерно-інформаційної цивілізації” має такі ознаки: інформаційні технології, демасифіковане суспільство, в якому класи втрачають своє значення; антисипаторна (передбачувана) демократія, яка забезпечує

участь громадян у житті суспільства; транснаціональні інститути, вирішальні глобальні проблеми сучасності. Можемо констатувати, що світ увійшов уже повною мірою у новий тип суспільства, й у такому суспільстві стає неможливим мобілізувати великі маси, а в результаті “ми маємо конфігуративне суспільство — суспільство, де тисячі меншин, багато з яких тимчасові, створюють нові перехідні моделі, рідко поєднуються (у 51 %) консенсус із серйозних проблем. Просування цивілізації Третьої хвилі, таким чином, послаблює саму легітимність багатьох існуючих урядів” [26, с. 661–662].

За умов інформаційного суспільства виникає ще один тип взаємин влади з громадянським суспільством, який можна назвати імітаційним, що послаблює саму владу, бо знижує довіру і до неї, й до самих інституцій громадського суспільства. Люди перестають бачити необхідність у самоорганізації.

Висновки. Подальші дослідження полягають у необхідності аналізувати сучасний світ і процеси, що в ньому відбуваються, використовуючи міждисциплінарний погляд та архетипну методологію, оскільки загострюються зближення соціального й індивідуального психічного. Процеси державотворення, що відбуваються в українській сучасності, стали наслідком, закономірним виявом архетипу “самоорганізація” в умовах неефективної, корумпованої, скопійованої з радянських лекал державної влади. Із точки зору традиціоналізму, їх можна назвати хаосом, із погляду з постіндустріального інформаційного світу, що поступово перетворюється

на мережеве суспільство, це — формування нової системи управління, яка спирається на синергетичні процеси, але не може бути впорядкована у традиційному розумінні цього поняття. Але неможливо стверджувати, що трансформація завершиться встановленням сталої й розвиненої демократичної моделі на ліберальних економічних принципах, оскільки самі ці ідеї й цінності потрапляють під цивілізаційні зміни, а авторитарні та тоталітарні традиції залишаються вельми сильними в архетипах населення в Україні. Залучення громадян до реалізації політики стає трендом української політичної системи, але і спротив системи також залишається потужним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Донченко Е. А.* Фрактальная психология (Доглубинные основания индивидуальной и социетальной жизни) / Е. А. Донченко. — К. : Знання, 2005. — 323 с.
2. *Нойманн Э.* Великая мать [Электронный ресурс] / Э. Нойманн. — 2012. — Режим доступа: <http://castalia.ru/posledovateli-yungaperevody/731-erih-noymann-velikaya-mat-glava-pervaya-struktura-arhetipa.html>
3. *Донченко Е. А.* Фрактальная психология (Доглубинные основания индивидуальной и социетальной жизни) / Е. А. Донченко. — К. : Знання, 2005. — 323 с.
4. *Сибиряков С.* Соціальні медіа як середовище архетипного впливу на масову свідомість / С. Сибиряков // Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. — Х.: ДокНаукаДержУпр, 2013. — Вип. № 1 (13). — С. 202–210.
5. *Маффесоли М.* Околдованность мира или божественное социальное [Электронный ресурс] / М. Маффесоли // СОЦИО-ЛОГОС. — М. : Прогресс, 1991. — С. 274–283. — Режим доступа: <http://www.imaginaire.ru/node/117>
6. *Кебуладзе В.* Интеллектуали contra інтелігенція [Електронний ресурс] / В. Кебуладзе // Філософська думка. — 2014. — № 2. — Режим доступу: <http://journal.philosophy.ua/sites/default/files/library/files.pdf>
7. *Структура личности по Юнгу* [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://sites.google.com/site/tohabiblio/the-team/analiticeskaa-teoria-unga/struktura-licnosti-ponyungu>
8. *Lashkina M.* “Communicative component of conflict in the modern world: the birth of the archetype of the selfness” / Public management : collection. — № 3 (8). — June 2017 (Special edition). — Kyiv : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. — С. 167–178.
9. *Закономірності та особливості суспільно-трансформаційних процесів в Україні* [Електронний ресурс] / Е. А. Афонін, О. В. Суший, Л. М. Усаченко // Український соціум. — 2011. — № 4. — С. 7–30. — Режим доступу : http://www.ukr-socium.org.ua/stok/Aktual/Afonin_4_2011.pdf
10. *Радченко О. В.* Політичний режим в Україні та теорії модернізації: вибір шляху демократизації / О. В. Радченко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Одеського регіон. ін-ту держ. упр. — Одеса. : Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2007. — Вип 1 (29). — С. 59–64.
11. *Хантингтон С.* Третья волна. Демократизация в конце XX века [Электронный ресурс] / С. Хантингтон;

- [пер. с англ.]. — Режим доступу : http://www.archipelag.ru/download/book/text_pdf/hantington_wave.pdf
12. *Баранов Н. А.* Трансформации современной демократии / Н. А. Баранов. — СПб. : Балт. гос. техн. ун-т, 2006. — 215 с.
 13. *O'Donnell G.* "Delegative democracy", *Journal of Democracy*. — January 1994. — Vol. 5, № 1. — P. 56.
 14. *Меркель В.* Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях / В. Меркель, А. Круассан // *Полис*. — 2002. — № 1. — С. 7–17.
 15. *Rustow D. A.* Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model. *Comparative Politics* / D. A. Rustow. — April 1970. — № 3. — P. 341–342, 345.
 16. *O'Donnell G., Shmitter Ph.* Transition from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions About Uncertain Democracies. *Baltimor*, 1986.
 17. *Пшеворський А.* Демократія і ринок. Політичні та економічні реформи в Східній Європі та Латинській Америці / А. Пшеворський; [пер. з англ.; під ред. і з предисл. В. А. Бажанова]. — М. : Росспен, 1999. — 319 с.
 18. *Гаврилюк Г. І.* "Дефектні демократії" та пізнавальні можливості транзитологічної парадигми / Г. І. Гаврилюк // *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. — 2008. — № 825. — Вип. 13. — С. 94–101. — (Серія "Питання політології").
 19. *Скрипнюк О. В.* Соціальна, правова держава в Україні : проблеми теорії і практики : монографія. — К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. — 600 с.
 20. *Закономірності та особливості суспільно-трансформаційних процесів в Україні [Електронний ресурс] / Е. А. Афонін, О. В. Суший, Л. М. Усаченко // Український соціум*. — 2011. — № 4. — С. 7–30. — Режим доступу : http://www.ukr-socium.org.ua/stok/Aktual/Afonin_4_2011.pdf
 21. *Casper G., Tailor M.* *Negotiating Democracy. Transition From Authoritarian Rule*. — University of Pittsburgh Press, 1966.
 22. *Linz J. J.* *Transitions to Democracy*. — *The Washington Quarterly*, Summer 1990. — № 3.
 23. *Валлерстайн І.* Аналіз світових систем і ситуація в сучасному світі [пер. з англ. П. М. Кудюкіна] / І. Валлерстайн ; під ред. Б. Ю. Кагарлицький. — СПб. : Універсальна кн., 2001. — 416 с.
 24. *Durkheim E.* *The Elementary Forms of Religious Life*, trans. Karen Fields. *New York: Free Press*, 1995.
 25. *Мельвиль А. Ю.* О траекториях посткоммунистических трансформаций / А. Ю. Мельвиль // *Полис*. — 2004. — № 2. — С. 64–75.
 26. *Бельська Т.* Взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / Т. В. Бельська; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. — Х., 2010. — 19 с.
 27. *Тюфлер Э.* Третья волна: пер. с англ. / Э. Тюфлер. — М. : ООО "Изд-во АСТ", 2002. — 776, [8] с. — (Philosophy)

REFERENCES

1. *Donchenko E. A.* (2005), *Fraktal'naya psykholohyya (Dohlubynnye osnovanyya undyvudual'noy y sotsyetal'noy zhyzny)* [Fractal Psychology (Submarine Foundations of Individual and Social Life)], *Znannya, Kyiv, Ukraine*.
2. *Neumann E.* (2012), *Velykaya mat' [Great Mother]*, available at: <http://castalia.ru/posledovатели-yunga->

- perevody/731-erih-noymann-veli-kaya-mat-glava-pervaya-struktura-arhetipa.html.
3. *Donchenko E. A.* (2005), *Fraktal'naya psykholohyya (Dohlubynnye osnovanyya yndyvydual'noy y sotsyetal'noy zhyzny)* [Fractal Psychology (Submarine Foundations of Individual and Social Life)], Znannya, Kyiv, Ukraine.
 4. *Sibiryakov S.* (2013), *Social media as an environment of archetypal influence on the mass consciousness*, Publichne upravlinnya: teoriya ta praktyka: zbirnyk naukovykh prats' Asotsiatsiyi doktoriv nauk z derzhavnoho upravlinnya, vol. 1 (13), p. 202–210.
 5. *Maffesoli M.* (1991), *The awakening of the world or the divine social*, SOCIOLOGOS Progress, Moscow, Russia, pp. 274–283, available at: <http://www.imagineaire.ru/node/117>
 6. *Kebuladze V.* (2014), *Intelligentsia contra intellectuals*, *Filosofs'ka dumka*, vol. 2, available at: <http://journal.philosophy.ua/sites/default/files/library/files.pdf>
 7. *Jung's personality structure*, available at : <https://sites.google.com/site/tohabiblio/the-team/analiticeskaa-teoria-unga/struktura-licnosti-po-ungu>
 8. *Lashkina M.* (2017), *Communicative component of conflict in the modern world: the birth of the archetype of the selfness*, *Public management : collection*, vol. 3 (8), June 2017, p. 167–178, DP “Vydavnychyy dim “Personal”, Kyiv, Ukraine.
 9. *Afonin E., Sushi O., Usachenko L.* (2011), *Patterns and Peculiarities of Social Transformation Processes in Ukraine*, *Ukrayins'kyy sotsium*, vol. 4, p. 7–30, available at : http://www.ukr-socium.org.ua/stok/Aktual/Afonin_4_2011.pdf
 10. *Radchenko O.* (2007), *Political regime in Ukraine and the theory of modernization: the choice of the path of democratization*, *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya : zb. nauk. pr. Odes'koho rehional'noho instytutu derzhavnoho upravlinnya*, vol. 1 (29), p. 59–64, Vyd-vo ORIDU NADU, Odesa, Ukraine.
 11. *Huntington S.* (2003), *Tret'ya volna. Demokratyzatsyya v kontse XX veka* [Third wave. Democratization at the end of the twentieth century], available at : http://www.archipelag.ru/download/book/text_pdf/hantington_wave.pdf
 12. *Baranov N.* (2006), *Transformatsyyi sovremennoy demokratyyi* [Transformation of Modern Democracy], The Baltic State University, St. Petersburg, Russia.
 13. *O'Donnell G.* (1994), *Delegative democracy*, *Journal of Democracy*. January, vol. 5, № 1, P. 56.
 14. *Merkel V.* (2002), *Formal and Informal Institutions in Defective Democracies*, *Polys*, vol. 1, p. 7–17.
 15. *Rustow D. A.* (1970), *Transitions to Democracy : Toward a Dynamic Model*, *Comparative Politics*, April, vol. 3, P. 341–342, 345.
 16. *O'Donnell G., Shmitter Ph.* (1986), *Transition from Authoritarian Rule, Tentative Conclusions About Uncertain Democracies*, Baltimor.
 17. *Pshevorsky A.* (1999), *Demokratyya y rynok. Polytycheskye y ekonomycheskye reformy v Vostochnoy Evrope y Latynskoy Ameryke* [Democracy and the market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America], Rosspén, Moscow, Russia.
 18. *Gavrilyuk G. I.* (2008), “Defective Democracy” and Cognitive Possibilities of the Transitological Paradigm, *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina*, vol. 825, № 13, p. 94–101.
 19. *Skrypnyuk O.* (2000), *Sotsial'na, pravova derzhava v Ukrayini : problemy teorii i praktyky* [Social and lawful state in Ukraine: problems of theory

- and practice], Instytut derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
20. *Afonin E., Sushi O., Usachenko L.* (2011), Patterns and Peculiarities of Social Transformation Processes in Ukraine, *Ukrayins'kyi sotsium*, vol. 4, p. 7–30, available at : http://www.ukr-socium.org.ua/stok/Aktual/Afonin_4_2011.pdf.
 21. *Casper G., Taylor M.* (1966), Negotiating Democracy. Transition From Authoritarian Rule, University of Pittsburgh Press.
 22. *Linz J.J.* (1990), Transitions to Democracy, *The Washington Quarterly*, Summer, vol. 3.
 23. *Wallerstein I.* (2001), Analysis of world systems and the situation in the modern world, *Yzd-vo "Unyversal'naya knyha"*, St. Petersburg, Russia.
 24. *Durkheim E.* (1995), *The Elementary Forms of Religious Life*, trans, Karen Fields, New York: Free Press.
 25. *Melvil A.* (2004), On the Trajectories of Post-Communist Transformations, *Polis*, vol. 2, p. 64–75.
 26. *Bielska T.* (2010), Relations between public authorities and civil society institutions in the conditions of democratic transit; Abstract of Ph.D. dissertation, Public Administration, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kharkiv. region in-t state government, Kharkiv, Ukraine, P. 7.
 27. *Toffler E.* (2002), *Third wave*, LLC "Publishing AST", Moscow, Russia